

Попова Д. А., к.пед.н., доцент., Коваль М. В., студентка IV курсу
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ФАКТОР ЗБАГАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто запозичення з різних мов та їхній вплив на збагачення словникового запасу англійської мови, проаналізовано класифікацію, визначено засоби та методи перекладу запозичень. досліджено особливості запозичень з найдавніших часів до сучасності, роблячи наголос на англійському та американському варіантах мови. Досліджено та проаналізовано роль соціальних діалектів в утворенні неологізмів.

Ключові слова: запозичення, класифікація, термінологія, транслітерація, діалекти, неологізми, лексикологія, особливості, термінологія, типи, аналіз, стиль.

Аннотация. В статье рассмотрены заимствования из разных языков и их влияние на обогащение словарного запаса английского языка, проанализирована классификация, определены средства и методы перевода заимствований. исследованы особенности заимствований с древнейших времен до современности, делая упор на английском и американском вариантах языка. Исследована и проанализирована роль социальных диалектов в образовании неологизмов.

Ключевые слова: заимствования, классификация, терминология, транслитерация, диалекты, неологизмы, лексикология, особенности, терминология, типы, анализ, стиль.

Annotation. The article examines loan words from different languages and their influence on the English language vocabulary. The classification, the means and methods of borrowings transferring is identified and analyzed. The features of borrowing from the earliest times to the present day have been studied, focusing on English and American versions of the language. The role of social dialects in the formation of neologisms is investigated and analyzed.

Keywords: loanwords, classification, terminology, transliteration, dialects, neologisms, lexicology, features, terminology, types, analysis, style.

Жива мова – це явище, яке постійно змінюється та розвивається: приходиться щось нове, зникає непотрібне, зайве. Відтак, для учених, що

працюють в галузі лексикології, залишається багато питань, які потребують розгляду.

Теоретичною основою дослідження стали праці загальнолінгвістичного характеру та з основ англійської лексикології В. М.Комісарова, Я. І. Рецкер, В. І. Тархова. При розгляді проблем запозичення іншомовних лексичних одиниць і їх перекладу були проаналізовані праці І. М. Басовец, Л. М. Лещева, С. А. Хоменко, О. Є. Цветкова, та ін.

Мета нашої статті – розглянути особливості запозичень в англійській мові, дати їх класифікацію, проаналізувати засоби та методи перекладу запозичень. Дослідити особливості запозичень з найдавніших часів до сучасності, роблячи наголос на англійському та американському варіантах мови. Розкрити роль соціальних діалектів в утворенні неологізмів.

Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення словникового запасу. У певних мовах вони не мали такого впливу, який міг би істотно відобразитися на словниковому запасі мови. В інших мовах у різні історичні епохи вони мали такий істотний вплив, що навіть службові слова, як наприклад, займенники, прийменники, запозичені з інших мов, витіснили корінні службові слова. Оскільки процес запозичення є властивим для кожної мови і особливо значущим для лексичного складу англійської мови, ця тема завжди розглядалася як важлива і актуальна.

Запозичення – це процес, у результаті якого в мові з'являється і закріплюється певний іншомовний елемент. Це невід'ємний складник функціонування та історичної зміни мови, одне з основних джерел поповнення словникового запасу; також це повноцінний елемент мови, що є частиною її лексичного багатства, служить джерелом нових коренів, словотворчих елементів і точних. Запозичення в мовах є одним з найважливіших факторів їх розвитку. Процес запозичення лежить у самій основі мовної діяльності. Звукова і формальна одноманітність у межах однієї мови є наслідком запозичення одними індивідуумами в інших; таким самим чином відбувається і запозичення елементів лексики однієї мови іншою мовою – через взаємодію їх носіїв.

Частка запозичених елементів у мовах велика, хоча точно підрахувати їх кількість не є можливим, як через постійне збільшення кількості іншомовних елементів, що проникають у мову, так і внаслідок асиміляції, який ускладнює можливість встановити походження слова.

У кожній мові можна виділити такі шари: слова, властиві всім мовам однієї сім'ї; слова, загальні для групи, підгрупи споріднених мов; споконвічні слова конкретної мови; запозичені слова. На прикладі англійської мови це виглядає так: – індоевропейські слова (спільні для багатьох мов): *mother, brother, daughter, wolf, meat, hear, hundred, be, stand*; – германські слова: *bear, finger, say, see, white, winter*; – західнонімецькі слова: *age, ask, give, love, south*; – власне англійські (англосаксонські слова): *lady, lord, boy, girl*.

Запозичення: – із споріднених мов: *knight, low, flat, fellow, sale* (з давньоскандинавської), *rummer, napper, fitter* (з голландської); – з іншої мовної системи: *judo, samurai, sumo* (з японської), *xylophone, epoch, echo* (з грецької). Це загальноприйнята класифікація словникового складу англійської мови. Але її не можна назвати однозначно правильною. Наприклад, слова, що приймаються за індоєвропейські, цілком можуть бути запозиченими з інших прамов, адже торговельні та інші відносини між народами існували з найдавніших часів. Слова, запозичені в найдавніші часи і повністю асимільовані приймаючою мовою, не сприймаються як іноземні, і встановлення їх походження часто представляє складність навіть для лінгвіста (*table* – з французької).

Найчастіше важко встановити, яка саме мова з групи або підгрупи є джерелом слова (слово *figure* могло прийти як безпосередньо з латинського *figura*, так і за посередництва французького *figur*). Ще одна складність – розрізнення «походження слова» і «джерело запозичення». Багато слів є запозиченнями другого і більше ступеня (наприклад, *valley* прийшло в англійську мову з латинської через французьку) [1, с. 31].

Термін «запозичення» означає процес надходження та засвоєння іншомовних слів внаслідок різних соціальних причин, а саме: війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків тощо. Відомо, яку важливу роль відіграли контакти англійської мови з іншими мовами. Саме завдяки запозиченням вона має достатні внутрішні ресурси для задоволення потреб її носіїв і тому вже не вимагає великої кількості нових запозичень. У той же час словниковий склад сучасної англійської мови продовжує інтенсивно поповнюватися за рахунок «внутрішніх запозичень», пов'язаних з поліваріантністю і поліфункціональністю цієї мови, із взаємодією її національних варіантів, соціально-функціональних підсистем.

Відтак, під внутрішніми запозиченнями ми розуміємо міжваріантні запозичення, а також запозичення літературною мовою лексико-фразеологічних елементів соціальних діалектів, сленгу. Такі запозичення не тільки збагачують словниковий склад новими одиницями і лексико-семантичними варіантами, але й спричинюють формування в макросистемі англійської мови нових словотворчих елементів і моделей, зародження нових механізмів і засобів семантичного розвитку, сприяють здійсненню тенденції до демократизації сучасної літературної англійської мови. Розвиток англійської мови значною мірою детермінується взаємодією двох основних варіантів – британського й американського. Хоча англійська мова, зазначають автори Оксфордського словника, є світовою мовою, «її центр знаходиться в США, тому американський варіант заслуговує особливої уваги» [2, с. 11]. Розглядаючи причини виникнення розбіжностей між британським і американським варіантами англійської мови,

Р. Ледерер пише, що в разі виникнення необхідності відбиття нової реальності «народ має право на лінгвістичну незалежність», а історія англійської мови в США і є історією нашої «Декларації Лінгвістичної Незалежності» [3, с. 5]. Дослідження мовознавців свідчать, що вплив американського варіанта багато в чому визначає розвиток словникового складу інших варіантів, особливо британського. Продовжується процес поповнення лексики і фразеології британського варіанта значною кількістю американізмів. Слід ураховувати, що більшість неологізмів виникає саме в американському варіанті, чому сприяє лідерство США серед англійськомовних країн у науці і техніці, демократичність американських мовних норм у порівнянні з британськими.

Оскільки американізми не відрізняються від загальноанглійської лексики у структурному й інших аспектах, вони легко запозичуються іншими варіантами. Сам термін «запозичення» у випадку міжваріантних контактів фактично позначає процес входження неологізмів у лексико-семантичну систему. Важливими внутрішніми джерелами збагачення англійської мови є також соціальні діалекти (жаргони), які в англійській часто об'єднуються під поняттям «сленг». І досі представники культурного істеблішменту розглядають цей «неофіційний шар мови» здебільш як серйозну загрозу не тільки для «справжньої мови», але і для «справжнього суспільства» [4, с. 28]. Останнім часом відзначається тенденція до певної демократизації навіть британської літературної норми. Про сучасне поширення сленгу порівняно з попередніми роками писали ще в 2000 році укладачі словника *TheNew Oxford Thesaurusof English*. Якщо покоління тому принципом включення одиниць у британські словники була орієнтація «на мову освічених людей», то зараз лексикографи, орієнтуються в основному «на мову вулиці». Певною мірою орієнтація «на розмовність» стає характерною навіть для британської якісної преси. Про це свідчить насамперед уживання в ній американського сленгу. Слово *boomer*, наприклад, запозичене з американського сленгу, вживається навіть у такій «високоякісній» британській газеті, як «Financial Times»: *Today the boomers happen to be passing through their 40s and 50s.* (Financial Times, Sept. 6 – 7, 2003).

Серед соціальних і соціально-етнічних діалектів, які активно поповнюють останнім часом макросистему англійської мови, необхідно насамперед відзначити «діалект афроамериканців». Існує кілька десятків позначень цього діалекту, найчастіше вживаються такі назви, як *Afro-American English* (*African American English*), *African American English*, *African American Language*, *African American Vernacular English*, *Black Dialect*, *Black English*, *Black Talk*, *Ebonics*.

Учені наголошують, що «діалект афроамериканців» був першим діалектом, який виділився з американського варіанта англійської мови, і «останнім діалектом», який визнали лінгвісти. А на теперішній час деякі

філологи вважають «африканську американську англійську мову» (*African American English*) окремою системою, підкреслюючи, що ця «мова» має власну фонологічну, морфологічну, семантичну, синтаксичну підсистему, а також структурну організацію вокабуляра. Проте численні дослідження не підтверджують коректність думки про подібну «автономію» діалекту, і тому слід, на нашу думку, говорити про «мікросистему» цього діалекту, а не про «систему».

Значна кількість слів і словосполучень діалекту афроамериканців в останні десятиліття перейшли в загальну мову не тільки американського, але й інших варіантів, наприклад, такі одиниці, як *to bad-mouth*, *high-five*, *let it all hang out* [6, с. 91].

Важливим джерелом поповнення розмовної лексики англійської мови можна вважати і молодіжний жаргон. Дослідники пишуть, що два основних чинники визначають його розвиток: вплив субкультури «реп» і, відповідно, діалекту афроамериканців, а також прагнення кинути виклик істеблішменту. Дія другого чинника відбивається, наприклад, в антонімічному переосмисленні одиниць літературної мови за принципом «*bad is good*» [6, с. 222]. Постійне оновлення молодіжного жаргону ілюструється на прикладі субституції одиниць вербалізації одного з ключових понять цього жаргону: *The slang speak hot when he was a kid was ancient history to somebody Tyrone's sage. «Cool» became «hot» became «bad» became «groovy» became «cool» again* [7; с. 25]. Стають досить популярними в розмовній англійській мові елементи жаргону «Поларі» (Polari), під яким розуміють сленг сексуальних меншин. Останнім часом видаються словники цього жаргону, виокремилася і лінгвістична наука, що займається дослідженням особливостей його мови. Вона одержала назву «лавандової лінгвістики» (*lavender linguistics*).

Наведений матеріал свідчить, таким чином, що на сучасному етапі розвитку англійської мови справді зростає роль «внутрішніх» запозичень внаслідок взаємодії національних варіантів і стилістичних підсистем цієї мови з урахуванням помітної дії тенденції до демократизації англійської мови, до зближення її писемно-літературної частини з усно-розмовним різновидом. «Внутрішні запозичення» не тільки кількісно збагачують словниковий склад, але й певним чином визначають якісні зміни в процесах розвитку сучасної англійської мови шляхом словотворення та семантичної еволюції лексики.

Одним з результатів процесу запозичень є виникнення великої кількості дублетів – слів ідентичного походження, що мають різну фонематичну структуру і значення, оскільки вони були запозичені з різних джерел або в різні історичні періоди, або ж є результатом особливого розвитку слова в мові. В англійській мові основним джерелом дублетів є слова латинського походження, що прийшли безпосередньо з латинської

або через французької мови (*canal – channel, major – mayor, liquor – liqueur, fact – feat*). Деякі дублети з'явилися в результаті запозичення з різних діалектів однієї мови (*assay – essay* (з різних діалектів французької)) або з однієї мови в різні періоди часу (*dish – більш раннє, disk – більш пізнє* запозичення з латинської). Також дублетні пари виникають при втраті зв'язку між значеннями багатозначного слова; так латинське *persona* перетворилося на два англійські слова: *person* і *parson*. Існують також виняткові випадки етимологічних триплетів: *cattle – chattel – capital* (всі слова походять від латинського *capital*) [1, с. 33].

Вторинні запозичення – ще один з результатів цього процесу. У цьому випадку в мові поряд з раніше запозиченим і асимільованим словом з'являється нове слово, яке за формою збігається з раніше запозиченим, але має інше значення, аж до омонімії. Наприклад, поряд із запозиченим раніше словом *pilot* у значенні «спеціаліст який, керує літальним апаратом», у кінці ХХ століття з'явилося слово *pilot* у значенні «спортсмен який, керує високошвидкісним спортивним транспортним засобом», також прийшло з французької. Ще одним новітнім запозиченням є слово *pilot* у значенні «пробний випуск друкованого видання». Також нове значення слова може з'явитися вже в приймаючій мові внаслідок функціонування в ньому цього запозичення; наприклад, слово *format* було запозичене з німецької мови за допомогою французької в значенні «розмір друкованого видання, аркуша», а пізніше набуло значення «форма організації і представлення даних у пам'яті комп'ютера». У таких випадках виникає питання, чи є ці слова омонімами або ж значеннями багатозначного слова. Для його розв'язання застосовується традиційний принцип наявності спільних семантичних компонентів: при їх наявності можна говорити про значення багатозначного слова (*pilot* як льотчик і *pilot* як спортсмен), за відсутності – про омонімічні відношення (*pilot* як пробний випуск друкованого видання по відношенню до інших значень слова). Дуже важливий вплив справили запозичення на граматику англійської мови. Завдяки запозиченню типової для французької мови структури *of + Noun* для вираження відношення належності (*leg of the table*) англійська мова втратила закінчення. Також під впливом запозичень 2/3 споконвічно англійських слів були витіснені з мови (англосаксонські еквіваленти слів *face, money, war* та ін.) [1, с. 31].

Одним з наслідків процесу запозичення є інтернаціональні і псевдоінтернаціональні слова. Інтернаціональними називаються слова, що набули поширення в багатьох мовах світу в результаті одночасного запозичення в кілька мов. Це переважно слова греко-латинського походження (грецькі: *autonomy, system, analysis*; латинські: *principle, nation, volume, progress*). Також до інтернаціоналізмів належать слова з інших національних мов (італійські: *sonata, fazade, balcony*; французькі:

etiquette, omelette, gallant; арабські: *algebra, alcohol, coffee*; індійські: *jungle, punch, verandah*; російські: *steppe, nihilist*). Національні варіанти інтернаціоналізмів розрізняються не тільки написанням і вимовою, але і значенням, що необхідно враховувати при перекладі [1, с. 65].

Так, у французькій та англійській мовах слово *ambition* має нейтральне значення «прагнення до мети», тоді як російське *амбіція* має негативне забарвлення; *family* (англ.), *familia* (ісп.), *Familie* (нім.) мають значення «сім'я», російське слово *фамілія* в цьому значенні використовується рідко і вважається застарілим [1, с. 165]. Такі випадки часто призводять до появи «фальшивих друзів перекладача», або псевдоінтернаціональних слів – лексичних одиниць двох мов, подібних за звучанням і написанням, але частково або повністю різних за значенням.

Для перекладу запозичень можуть використовуватися всі прийоми, але не всі вони однаково застосовні в різних випадках. Різниця в їх застосуванні пояснюється нерівним ступенем необхідної точності та експресивності перекладу в різних сферах. Так, у перекладі запозиченої термінології основною метою є забезпечення максимальної точності, переклад запозичень у художній літературі вимагає передачі конотативних значень слів, для перекладу неологізмів найчастіше необхідне розшифрування та пояснення значення слова. У кожному конкретному випадку перекладач як автор тексту має вирішувати, який спосіб перекладу найбільш точно передасть сенс висловлення і наміри автора; необхідно враховувати ступінь підготовленості читача в тій чи іншій галузі, а також стилістичну адекватність, що особливо важливо для перекладу художньої літератури. Деякі лінгвісти звертають увагу на терміни, серед яких є велика кількість запозичень. Однослівні терміни, утворені від латинських і грецьких коренів, у більшості випадків мають постійні еквіваленти, які і використовуються в перекладі. Ці еквіваленти утворюються шляхом транскрипції (*computer, electrolyte*) або транслітерації (*electrode, collector*).

Якщо неможливо передати термін одним словом, використовується прийом описового перекладу (*hovercraft* – транспортний засіб на повітряній подушці). Найчастіше можливий вибір з кількох варіантів перекладу: вибір між транскрипцією і українським відповідником (*relay* – реле / перемикач, *radiation* – радіація /, *industry* – індустрія / промисловість); вибір між транскрипцією і описовим перекладом (*tachograph* – тахограф / прилад для обертання). Вибір однієї з альтернатив залежить від думки щодо доречності конкретного слова в певному тексті. Калькування застосовується при перекладі як однослівних термінів, так і термінологічних словосполучень (*substation* – підстанція, *flameholder* – стабілізатор полум'я). Вибір одного з декількох можливих варіантів залежить від рівня підготовленості читача: слово, утворене шляхом транскрипції, більш компактне, але складніше для розуміння невідповідним читачем; використання російської відповідності

або описового перекладу полегшує завдання розуміння, але подовжує фразу [8, с. 26].

Запозичення також є одним із джерел неологізмів. Тут використовуються такі прийоми: 1) транскрибування (*offshore company* – офшорна компанія); 2) транслітерація: – власних назв (*Layetana Company* – Лайетана Компані); – понять суспільного життя (*résumé* – резюме, *lobby* – лобі, *tender* – тендер); – термінів (*multimedia* – мультимедіа, *modern* – модерн); 3) калькування (*globalvillage* – всесвітнє село); 4) описовий переклад (*monorail* – однорейкова підвісна залізниця) [7, с. 54].

Явище запозичення має великий вплив на мову, викликає в ній серйозні зміни. У результаті цього процесу в мовах з'являються чужі елементи – слова і частини слів, які в більшості своїй не засмічують мову (що, однак, трапляється при бездумних запозиченнях), а збагачують фонд її лексичних та морфологічних можливостей. Часто виникають слова-гібриди – слова, частина яких запозичена, а інша частина – споконвічно існує в певній мові (*artless* – запозичений корінь *art-*, *dislike* – запозичений суфікс *-like*). З'являються слова, що належать до варваризмів і екзотизмів. Виникають змішані мови (креольські, піджин-інгліш). З'являються численні інтернаціональні і псевдоінтернаціональні слова, які будуть докладніше розглянуті в наступних дослідженнях. Це найбільш очевидні результати процесу запозичення, але є й інші, менш явно виражені, але від того не менш значущі.

1. Лещева Л. М. Слова в англійській мові / Л. М. Лещева. – Мн. : Академія управління Президента РБ, 2001. – 179 с. 2. The New Oxford American Dictionary / ed. by E. Jewel, F. Abate. – New York, Oxford : Oxford University Press, 2001. – 2023 p. 3. Lederer R. Foreword // Dictionary of Americanisms. – Hoboken, New Jersey : Wiley and Sons, 2003. – P. 5–14. 4. Major C. Introduction // Juba to Jive. A Dictionary of African-American Slang / ed. by C. Major. – New York : Penguin Books, 1994. – 548 p. 5. Комісаров В. М. Допомога з перекладу з англійської мови на російську / В. М. Комісарів, Я. І. Рецкер, В. І. Тархов. – М. : Вид-во літ. іноземними мовами, 1960. – 176 с. 6. Маслов Ю. С. Вступ до мовознавства / Ю. С. Маслов. – М. : «Вища школа», 1987. – 272 с. 7. Clancy T. Net Force / T. Clancy, S. Pieczenic. – New York : Berkley Books, 1999. – 103 p. 8. Хоменко С. А. Основи теорії і практики перекладу науково-технічної літератури з англійської мови на російську / С. А. Хоменко, О. Є. Цветкова, І. М. Басовец. – Мн. : БНТУ, 2004. – 204 с.

Рецензент: д. філол. н., професор Назарець В. М.